

Нові стандарти підготовки фахівців сфери охорони психічного здоров'я на етапі післядипломної освіти.

Оксана Зубатюк

Національний університет охорони здоров'я імені П.Л.Шупика

Галина Пилягіна

аціональний університет охорони здоров'я України ім. Шупика

Анотація. У статті розглядаються питання якісної підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я, що є актуальною проблемою в умовах війни в Україні. Післядипломна медична освіта є важливим етапом їх підготовки та включена до безперервного професійного розвитку лікарів-психіатрів, як процесу постійного вдосконалення професійних знань та вмінь. Одним з видів підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я є спеціалізація.

Зважаючи на складні виклики сучасного етапу розвитку післядипломної освіти в Україні та нові стандарти вищої освіти, що запроваджені у нашій країні, науково-педагогічними працівниками кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика розроблено освітню програму спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія».

Метою даної програми є підготовка фахівців здатних розв'язувати складні задачі та проблеми інноваційного характеру у сфері охорони психічного здоров'я населення, а також психопрофілактику, психодіагностику, психокорекцію та лікування захворювань, пов'язаних з психічним здоров'ям, що характеризуються невизначеністю умов та вимог і можуть передбачати необхідність проведення досліджень та/або здійснення інновацій. Основним її завданням визначено формування у фахівців ключових компетентностей у сфері охорони психічного здоров'я населення.

Програма складається з освітніх та практичних компонент і розрахована на 900 годин, що складає 30 кредитів ЄКТС. Передбачено 202 години самостійної роботи, що складає 22% від загальної кількості. Це має сприяти активнішому залученню учасників освітнього процесу до навчання та делегувати їм відповідальність за отримання знань та вмінь.

Важливою складовою програми став перелік обов'язкових компетентностей (інтегральних, загальних та фахових), які мають здобути лікарі під час навчання на циклі, та які будуть визначати здатність успішно провадити професійну діяльність. Для визначення ефективності освітнього процесу запроваджено програмні результати навчання, а також матриці відповідності визначених результатів, компетентностей і компонент освітньої програми.

Отже дана освітня програма спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» відображає сучасні зміни у підготовці фахівців на післядипломному етапі медичної освіти.

У сучасному світі зростає поширеність психічних розладів, що визначає вагомість якісної

підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я. В умовах війни, що триває в Україні, та її впливу на психічне здоров'я населення, важливість та ефективність такої підготовки в нашій країні зростає. В той же час медична освіта в Україні проходить складний шлях реформування [1,2].

Згідно із визначенням всесвітньої федерації медичної освіти (WFME), післядипломна медична освіта є тією фазою медичного навчання, під час якої лікарі набираються досвіду після отримання базової медичної кваліфікації. Дана фаза підготовки проводиться відповідно до конкретних правил та інструкцій. Післядипломна медична освіта включає підготовку до офіційної реєстрації, виробничу/професійну підготовку, спеціалізацію і вузьку спеціалізацію, а також інші формалізовані програми навчання, відповідні виконання певних експертних функцій. Післядипломна освіта являє собою частину континууму навчання в медицині та включена до безперервного професійного розвитку лікарів (БПР) [3].

Згідно стандартів вищої освіти освітня програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти [4]. Науково-педагогічними працівниками кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика розроблено освітню програму спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» згідно нових стандартів медичної освіти, що відповідає сучасним викликам у сфері післядипломної освіти.

Метою освітньої програми спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» є підготовка фахівців здатних розв'язувати складні задачі та проблеми інноваційного характеру у сфері охорони психічного здоров'я населення, а також психопрофілактику, психодіагностику, психокорекцію та лікування захворювань, пов'язаних з психічним здоров'ям, що характеризуються невизначеністю умов та вимог і можуть передбачати необхідність проведення досліджень та/або здійснення інновацій. Основним завданням спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» визначено формування у фахівців ключових компетентностей у сфері охорони психічного здоров'я населення, психопрофілактики, психодіагностики, психокорекції та лікування захворювань, пов'язаних з психічним здоров'ям.

Компоненти

Дана освітня програма є цілісним комплексом освітніх та практичних компонент, що забезпечує оволодіння лікарями компетентностями необхідними для успішної професійної діяльності. Програма містить 12 освітніх компонент (ОК): основи соціальної гігієни та організації психіатричної допомоги; загальна психопатологія; методи дослідження психічно хворих; шизофренія, шизоафективний, шизотиповий та інші маячні розлади; афективні розлади; органічні психічні розлади; психічні розлади дитячого та підліткового віку, порушення психологічного розвитку; розумова відсталість; невротичні, соматоформні і пов'язані зі стресом та фізіологічними порушеннями розлади; розлади особистості та поведінки у дорослих осіб; психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин; основи клінічної психофармакології. Важливою частиною програми також є практичні компоненти, такі як оформлення направлення до психіатричного закладу на госпіталізацію, консультацію та ЛКК, клініко-психопатологічне дослідження з описанням психічного статусу, складання консультативного висновку лікаря-психіатра та інші.

Програма розрахована на 900 годин, що складає 30 кредитів ЄКТС (Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи). З них – 806 годин основної програми та 94 години загального професійного спрямування. До останніх включено наступні суміжні цикли: військово-медична підготовка, організація невідкладної медичної допомоги при надзвичайних

ситуаціях, СНІД та вірусні гепатити, питання імунопрофілактики, імунологія, радіаційна медицина, особливо небезпечні інфекції, туберкульоз, гуманітарні аспекти клінічного мислення, протидія насильства в сім'ї, медична інформатика та медичне право України.

Помітною зміною у навчальному процесі є зростання ваги самостійної роботи слухачів у опрацюванні теоретичних матеріалів. Самостійна робота за сучасними підходами має складати від 10 до 25% загальної кількості годин навчання. Це збільшує відповідальність слухачів в опануванні знаннями і дозволяє частково делегувати їм повноваження у отриманні цих знань та робить їх активними учасниками навчального процесу. В даній програмі передбачено 202 години самостійної роботи, що складає 22% від загальної кількості.

Компетентності

Важливою складовою програми є перелік обов'язкових компетентностей, які мають здобути лікарі під час навчання на циклі спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія». Згідно стандартів вищої освіти компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4]. Виділяють інтегральну, загальні та фахові (професійні) компетентності. Інтегральною компетентністю у програмі спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» визначено здатність розв'язувати спеціалізовані задачі і проблеми у професійній діяльності в галузі охорони здоров'я, застосовуючи теоретичні знання, практичні навички та вміння з метою надання фахової, високоякісної медичної допомоги за даною спеціальністю. До загальних віднесено універсальні компетентності, що не пов'язані напряду з даною предметною областю, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача та для його особистісного розвитку. Для лікаря необхідним є розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і природи (принципи біоетики) та здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). Важливою є здатність учитися і застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях, знання та розуміння предметної галузі та розуміння професії. Цінними компетентностями є здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, а також здатність до системного та абстрактного мислення, і креативність мислення у процесі аналізу та синтезу інформації та засвоєння базових знань з фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофільних дисциплін. Також необхідними для успішної професійної діяльності є здатність до прийняття фахового рішення, мотивація на досягнення у фаховій діяльності і розвиток фахової інтуїції та здатність до ефективної комунікаційної взаємодії, в тому числі засобами сучасних інформаційних і дистантно комунікаційних технологій.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю [4]. Освітньою програмою спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» визначено наступні фахові компетентності:

1. Здатність до професійного мислення на підставі аналізу та синтезу феноменів, симптомів та синдромів різних видів патології та вад розвитку, а також до узагальнення інформації щодо суб'єктивних і об'єктивних проявів психічних порушень, субклінічних хворобливих станів та захворювань.
2. Вміння збирати інформацію про пацієнта, вибір оптимальних методів проведення клінічної, психологічної та інструментальної діагностики пацієнта для виявлення феноменологічних проявів його стану, визначення реєстр-синдрому та інтерпретації цих результатів для встановлення клінічного діагнозу.
3. Здатність визначати об'єм, порядок та характер заходів надання психіатричної допомоги, з використанням інноваційних технологій, складати та реалізовувати план консультативного процесу, враховувати вікові, гендерні, культурні, особистісні та інші індивідуальні особливості пацієнта при обранні засобів та методів психіатричної

допомоги.

4. Здатність здійснювати практичну психіатричну діяльність з використанням науково верифікованих методів та технік.
5. Здатність організовувати та надавати психіатричну допомогу з метою відновлення стану здоров'я пацієнта при соматичних, психічних, поведінкових та психосоматичних розладах, профілактики їх рецидивування (декомпенсації).
6. Здатність до виконання базових медичних маніпуляцій, засвоєння знань щодо використання моно- і комбінованих схем комплексного лікування із застосуванням медикаментозної терапії
7. Здатність до діагностування невідкладних станів, визначення тактики і надання екстреної та невідкладної медичної допомоги.
8. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних ситуаціях, надання першої психіатричної допомоги при невідкладних станах: розпізнавання випадків, що потребують невідкладної психіатричної допомоги і вибір тактики надання допомоги.
9. Знання і використання на практиці правових підстав роботи лікаря в Україні, деонтологічних норм роботи лікаря-психіатра та здатність до проведення аналізу діяльності лікаря, підрозділу, закладу охорони здоров'я, маркетингу послуг галузі охорони здоров'я.
10. Здатність до оформлення і ведення медичної документації та опрацювання державної, соціальної, економічної й медичної інформації, а також проведення епідеміологічних і медико-статистичних досліджень здоров'я населення.
11. Здатність усвідомлювати межі своєї компетенції та постійне підвищення професійної кваліфікації, знання та використання на практиці норм професійної етики та деонтологічних норм.

Програмні результати навчання

Відповідно до сучасних підходів у освіті вагоме значення має оцінка ефективності навчального процесу. З метою її стандартизації введено новий термін «програмні результати навчання». Згідно стандартів вищої освіти програмні результати навчання (ПРН) – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [4]. Освітньою програмою спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» визначено наступні ПРН:

1. Встановлювати психологічний контакт з пацієнтом і ефективний терапевтичний альянс (комплаєнс) з метою визначення втручання, що буде застосоване, та у процесі його реалізації.
2. Демонструвати навички професійного мислення на підставі аналізу та синтезу феноменів, симптомів та синдромів різних видів патології та вад розвитку, узагальнювати інформацію щодо суб'єктивних і об'єктивних проявів психічних порушень, субклінічних хворобливих станів та клінічних захворювань.
3. Визначати попередній та заключний клінічний діагноз, функціональний стан пацієнта, робити діагностичне формулювання, проводити диференційну діагностику патопсихологічних порушень, психосоматичних та психічних розладів у відповідності до сучасних класифікаторів захворювань.
4. Оцінювати та аналізувати особливості психопатологічної симптоматики з врахуванням вікових та гендерних особливостей пацієнта при визначенні лікувальної тактики.
5. Розпізнавати випадки, що потребують невідкладної медичної допомоги і визначити невідкладний стан внаслідок гострих та важких психічних і поведінкових порушень та розуміти тактику надання екстреної допомоги (гостра реакція на стрес, психомоторне збудження різноманітного генезу (тривожна ажитація, психогенна афективно-звужена

свідомість, депресивний раптус, маніакальне, дисфоричне, психотичне, епілептичне, органічне, особистісно-аномальне та ін.), епілептичний напад, розлади свідомості, гостра інтоксикація внаслідок вживання психоактивних речовин, гострі прояви суїцидальної поведінки тощо).

6. Визначати принципи, тактику, характер надання психіатричної допомоги та тактику і етапність лікувально-реабілітаційних заходів.
7. Приймати та аргументувати власні професійні рішення щодо застосування науково-обґрунтованих методів діагностики та лікування психічних розладів.
8. Інтерпретувати та прогнозувати вплив проведених лікувально-реабілітаційних заходів на перебіг хвороби/розладу з метою подальшої оптимізації програм надання медичної допомоги.
9. Розробляти та запроваджувати різні схеми супроводу пацієнта на всіх етапах надання психіатричної допомоги та проведення лікувально-реабілітаційних заходів.
10. Здійснювати оцінку ефективності проведеного лікування з використанням відповідних технік та проведенням аналізу отриманих результатів.
11. Обирати конструктивні та ефективні стратегії психологічної і соціальної взаємодії, здійснювати ефективну комунікацію та надавати пацієнтам інформацію способом, який в повній мірі відповідатиме їх потребам та очікуванням.
12. Якісно вести медичну документацію згідно вимог чинного законодавства та стандартів, вміти аналізувати і опрацьовувати фахову державну, загально наукову, медичну та іншу соціальну інформацію.
13. Відшуковувати необхідну інформацію у професійній та науковій літературі, базах даних та інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію, застосовувати її для вдосконалення безперервної професійної освіти та втілення у практичній діяльності.

Оцінка ефективності навчання здійснюється на завершальному етапі освітнього процесу шляхом атестації. Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам освітньої програми.

Атестація лікарів циклу спеціалізації здійснюється профільною кафедрою НУОЗ України імені П. Л. Шупика за результатами проходження освітньої частини програми підготовки на циклі спеціалізації та включає іспит з оволодіння практичними навичками, по закінченню якого проводиться співбесіда зі спеціальності. Оволодіння практичними навичками перевіряється шляхом виконання лікарем циклу спеціалізації практичних завдань та ситуаційних задач відповідно до програми навчання на циклі спеціалізації.

Новітньою обов'язковою частиною освітньої програми є матриці відповідності визначених результатів навчання та компетентностей і визначених результатів навчання та освітніх і практичних компонент. Це дозволяє наочно оцінити адекватність теоретичного та практичного наповнення програми тим результатам, яких ми хочемо досягнути.

Отже, вагомими змінами у сучасному освітньому процесі на післядипломній етапі є розділення відповідальності з учасниками освітнього процесу та їх автономізація за рахунок збільшення самостійного опрацювання ними навчальних матеріалів, визначення чіткого переліку компетентностей, як загальних, так і професійних, які має опанувати лікар для професійної діяльності, стандартизація оцінки ефективності навчального процесу, збільшення фокусу уваги на практичній компоненті та конкретних результатах навчання (ПРН). Всі ці зміни відображено у освітній програмі спеціалізації за спеціальністю «Психіатрія» кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика.

Список використаних джерел:

1. Горобейко М.Б., Дінець А.В. Медична освіта в Україні: системні проблеми і можливі

шляхи їх вирішення. *Український медичний часопис*. 2022. №5(151).

2. Тихонова О.О., Тарасенко Я.А., Шерстюк О.О., Дейнега Т.Ф., Г. О. Акжитова Г.О., Устенко Р.Л. Сучасні виклики університетської освіти. *Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю*, м. Полтава. 2023. С. 246–248.
3. Наказ МОЗ України від 22.06.2021 №1254 «Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію» (у редакції наказу МОЗ України від 16.03.2022 №493).
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648) «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення

Посилання

1. Горобейко М.Б., Дінець А.В. Медична освіта в Україні: системні проблеми і можливі шляхи їх вирішення. *Український медичний часопис*. 2022. №5(151).
2. Тихонова О.О., Тарасенко Я.А., Шерстюк О.О., Дейнега Т.Ф., Г. О. Акжитова Г.О., Устенко Р.Л. Сучасні виклики університетської освіти. *Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю*, м. Полтава. 2023. С. 246–248.
3. Наказ МОЗ України від 22.06.2021 №1254 «Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію» (у редакції наказу МОЗ України від 16.03.2022 №493).
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 № 1648) «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти»